

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני - ברק

שיעור ממורינו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

שבת קודש פ' וארא תשע"ט

סגירת דלת הויטרינה אחרי שהדליקה נרות שבת

יש להסתפק לגבי אשה שמדליקה נרות שבת בתוך ויטרינה שמחוברת לכותל בברגים, ואחרי הדלקת הנרות רוצה לסגור את הדלתות, אבל כיון שהויטרינה נחשבת כבסיס לנרות שבת, והיא מוקצה, אפשר גם הדלתות הן מוקצה, וא"כ היאך מותר לה לסגור אחרי שהדליקה את הנרות וכבר קיבלה שבת.

שיטת הפמ"ג שאסור לסגור דלת הלאנטירנא שהנר בתוכו

כדי לדון בשאלה זו, צריכים להגדיר את דרגת המוקצה של הדלתות, דהרי זה ברור שכל הויטרינה היא בסיס להנרות, אבל יש להסתפק אם הדלתות הן חלק של המוקצה ומקבלות אותו דין, או שמא יש לחלק ביניהן. כי בשו"ע (סי' רע"ז ס"א) נר שמונח אחורי הדלת אסור לפתוח הדלת כדרכו שמא יכבנו הרוח, והוסיף הרמ"א אבל לנעול הדלת כנגדו מותר, והסביר המ"ב (סק"ד) ע"פ המ"א, שבנעילת הדלת אינו עושה כלום, לא מכבה ולא מבעיר, והוסיף הפמ"ג (א"א סק"ג) וז"ל ומיהו עששית שקורין לאנטירנ"א מלאכתו לאיסור, ואפילו דלת הקבוע בו אסור לפותחו ולנועלו בשבת עכ"ל, והוסיף הפמ"ג (שם משב"ז סק"ח) וז"ל באותן כלי זכוכית שקורין לאנטערי"ן, שנותנין נר בתוכו, לא מבעיא אם הוא תלוש דאסור לטלטל דהוה כלי שמלאכתו לאיסור, ואפילו קבוע במסמרים אל העמוד, יראה דאסור לסגור הדלת קטן שבו, דמכל מקום כלי שמלאכתו לאיסור הוה בזה עכ"ל.

שיטת התהלה לדוד שמותר לסגור הדלת - נ"מ בין מוקצה מחמת בסיס למוקצה מחמת עצמה

הרי מבואר בפמ"ג דאע"פ שהדלת רק משמש לכלי שבו נמצאים הנרות, בכל זאת יש עליו דין של כשמל"א ואסור לטלטלו רק לצורך גופו ומקומו, וצ"ל כיון שהוא קבוע להכלי, ממילא יש לה הדין של הכלי, אבל בתהלה לדוד (סי' ש"י סק"ז) פשיטא ליה דתיבה שיש בה דבר שאסור לטלטלו, ונעשית בסיס, אעפ"כ מותר לפתוח ולסגור הדלת, משום שאין שום צורך של הדלת לעצם הבסיס, וכתב שהוא דומה למש"כ הפמ"ג (סי' ש"ט משב"ז סק"א) שאם הנרות עומדות על המפה, רק מקום המפה שהמנורה עומדת עליה נחשב כבסיס, אבל מותר לקפל שאר המפה משום שאין עליה שם בסיס כיון שאינה משמשת לנרות (ע"ש במ"ב סק"י"ח, אבל בשעה"צ סק"ד הביא שהלבושי שרד כי שמשמע מהט"ז שהחמיר בכל המפה).

אבל לפי דברי התהל"ד צריך להבין הפמ"ג הנ"ל (סי' רע"ז משב"ז סק"ח) שאסור לסגור את הדלת של הלאנטירנא, וצריך לחלק בין הנידונים, דאם באנו לאסור הדלת של התיבה שהיא מוקצה מדין בסיס, כיון שהתיבה בסיס לנר, בזה נאמר שהדלת אינה בסיס למוקצה, משא"כ בציוור של הפמ"ג, שהעששית כל כולו מוקצה גם אם אינה בסיס, כיון שהיא מיועדת אך ורק לצורך הלאנטירנא, ככה"ג ס"ל לפמ"ג שהדלת היא חלק מהכלי שכל כולו מוקצה, ולכן פסק שאסור לפותחה או לסגורה בשבת.

גדר מוקצה של מגש או ויטרינה המיועדים אך ורק לנרות שבת

והנה דבר שמיועד אך ורק לשמש מוקצה, הרי הוא מוקצה גם כשאין אליו מוקצה בשבת (עי' מ"ב סי' רע"ט סק"י בשם המ"א סק"ה שאין להתיר לטלטל הפמוטות בשבת, גם אם הניח לחם עליהם לפני שבת, משום שעיקר עשייתן היא בשביל השלהבת, ולכן תמיד הן טפילות ובסיס להשלהבת, ולא ללחם או שאר דברים אע"פ שהם יותר חשובים, וע"ע בשו"ע סי' ש"י ס"ז דאסור לטלטל ארנק אע"פ שהוציא המעות ממנו מבעו"י, אבל לצורך גופו ומקומו מותר), ואין להקל על סמך מש"כ הפמ"ג (שם סק"י ד אות ג') דיש להקל בטס שמניחים תחת הנרות, דהתם מיירי שלפעמים מניחים עליו דברי היתר, משא"כ בנד"ד, ולכן לגבי מגש המיוחד רק לנרות, החמירו באג"מ (או"ח ח"ה סי' כ"ב אות י"א - והובא גם בספר טלטולי שבת על הלי' מוקצה עמוד ח') ומרן הגריש"א זצ"ל (הובא בשבות יצחק על מוקצה עמוד קצ"ה), ואע"פ שמרן הגרשז"א זצ"ל (הובא בשבות יצחק שם) היקל בזה, היינו באופן שרגילים להניח דבר חשוב על המגש בשבת (אע"פ שאין משתמשים בו בימות השבוע), אבל היתר זה לא שייך לויטרינה, דידן, כיון שאין משתמשים בו לדברים אחרים בשבת, וגם אלו שיש להם איזו תמונה בתוך הויטרינה, אינה יותר חשובה מהנרות, ומה שמקילים לטלטל שלחן שהניחו חלות עליה (מ"ב סי' רע"ז סק"יח), היינו משום שהם נצרכים לשבת (ח"א הלי' שבת כלל ס"ז ס"ד), ואע"פ שהנרות שווים יותר מהחלות, הסביר החזו"א (ארחות רבינו ח"א עמוד ק"ט) ואג"מ (או"ח ח"ה סי' כ"ב סק"יז) שדבר היתר הנצרך לו לשבת, חשוב יותר, ולפ"ז כיון שהתמונה אין לה חשיבות כ"כ, וגם אינה לצורך שבת, אינה יכולה לבטל הדין מוקצה מהויטרינה מדין בסיס לנרות.

דלת הויטרינה הוא כשמל"א ומותר לסוגרה לצורך גופה ומקומה

לפ"ז כיון שהפמ"ג פסק שהדלת של ויטרינה היא כשמל"א, מותר לסגור הדלת אם היא פתוחה במקום שמפריע למעבר מדין "טלטול כשמל"א לצורך מקומה", אבל אם הויטרינה היא גבוהה, או שהיא נמצאת בפינה שאין הדלתות הפתוחות מפריעות, אין היתר לסגור, אא"כ נאמר שרוצה לסגור כדי לשמור על הנרות שלא יכבו.

אבל עדיין צריך להבין אם יש להקל בזה, דהרי סגירת הדלת נחשבת כטלטול כשמל"א כדי להגן על דבר האסור (הנרות), ובכל זאת י"א שטלטול כזה מותר, דכיון שרוצה הנרות כדי ליהנות מהם, נמצא שמטלטל כשמל"א לצורך האדם דשרי (עי' נחלת ישראל עמוד קפ"ה ובעמוד קנ"ז בסוף הערה י"א), אבל זה תלוי אם הויטרינה נמצאת במקום שאם לא יסגור הדלתות, יתכן שהנרות יכבו, ולפ"ז אם היא נמצאת בפינה, שם אין רוח, אין היתר לסגור את הדלתות אא"כ הן בולטות למעבר ומפריעות, ואז יש היתר לטלטל כשמל"א לצורך מקומו.

דין בסיס הוא רק בין השמשות

בשו"ת משנת יוסף (ח"ט סי' צ"ח) דן בענין סגירת דלת הויטרינה אחרי שהאשה בירכה על הנרות, וכי' שם כמה צדדים להקל, ובתוכם (סק"ב) כי' שאין דין בסיס חל עד בין השמשות (ואז מיגו דאיתקצאי בין השמשות איתקצאי לכולי יומא), וממילא דין בסיס רק חל בכניסת השבת, ועד אז מותר לפתוח ולסגור את הדלתות. אבל השואל (בספרו נתיבי מועד על שבת סי' ט"ו) העיר ע"ז, דאמנם הפמ"ג (סי' רע"ט א"א סק"יז) כי' שהדין של מיגו דאיתקצאי אינו חל כשמקבל שבת אלא בבין השמשות, אבל נד"ד אינו מדין מיגו דאיתקצאי (דהתם הבסיס נשאר מוקצה גם אם הורידו המוקצה מעליו בשבת), אלא מדין שהבסיס מוקצה מזמן שהמוקצה נמצא עליו, וכיון שהאשה כבר קבלה שבת, הרי הנר הוא בסיס לויטרינה גם לפני בין השמשות.

האם אשה יכולה לאסור דבר בבית מדין בסיס

עוד כ' בשו"ת משנת יוסף (שם סק"ד), שאשה נשואה אין בכחה לאסור חפץ של בעלה מדין בסיס, דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ואע"פ שהיא מדלקת את הנרות בשליחותו, מ"מ אין לה הכח להקצות הדלתות מדין בסיס. אבל לכאורה יש להעיר ע"ז טובא, דאמנם המנחת שבת (סי' פ"ט סק"ב) מסתפק אם אשתו יכולה לאסור חפץ בבית מדין בסיס, אבל המהרש"ם (דעת תורה סי' ש"ט ס"ד ד"ה הרב בעל מנחת שבת) הוכיח מהירושלמי שאם היא עשתה בשביל בעלה, בודאי נהיה מוקצה. עוד יש להוסיף, דכיון שרק האשה מדליקה את הנרות, והן נמצאות בויתרינה, בודאי יכולה לאסור דבר שעומד אך ורק לשימוש שלה.

האם יש דין בסיס במוקצה שיכול לסלק איסורו ע"י שאלה

עוד כ' בשו"ת משנת יוסף (שם סק"ג) דכל שיש לו היתר בשאלה אינו עושה בסיס, וכיון שקבלה ע"ע תוס' שבת ויכולה לישראל ע"ז, ממילא אין דין בסיס כלל עד כניסת השבת, וא"כ מותר לסגור את דלתות הויטרינה. מרן הגרשז"א זצ"ל (שש"כ פכ"ב הערה ט"ז) ג"כ חידש, דאע"פ שטבל הוא מוקצה, מ"מ הואיל ואם עבר ותיקן את הטבל, פקע איסור מוקצה מן הפירות, גם מעיקרא לא חל דין בסיס על הכלי, ואפילו אם הניח הטבל תוך הכלי בערב שבת, מותר לנער הטבל בשבת כשרוצה להשתמש בכלי כמבואר בשבת (מ"ג), דמטעם זה מותר להניח כלי בשבת לקבל את הטבל (דשנינו התם, חבית של טבל שנשברה, מביא כלי אחר ומניח תחתיה, אמר ליה טבל מוכן הוא אצל שבת שאם עבר ותקנו מתוקן – פרש"י מוכן הוא שאין בו מוקצה אלא איסורו, ואם בא אחד ועבר על דברי חכמים שאסור לתרום בשבת ותיקנו מתוקן, ומותר לטלטלו לאוכלו, הלכך לאו מבטל כלי מהיכנו חשיב ליה), ומשמע שהכלי לא נעשה בסיס למוקצה, וממילא האי טעם שייך גם אם הניח הטבל בכלי בערב שבת, ואם נאמר שבשעה שהטבל בתוך הכלי, נאסר הכלי מדין בסיס, הרי אסור להניח הכלי שם כדי לקבל את הטבל מדין מבטל כלי מהיכנו, והביא ראיי' לזה מהריטב"א (שם) שכתב וז"ל דכיון שהאיסור הגורם לאסור הכלי הוא דבר שיש לו תקנה לצאת מאיסורו בלי שום מעשה, אין בו כח לחשוב הכלי מבוטל מהיכנו מחמתו, ואפילו בעודו עליו, דלא אלים איסוריה עכ"ל, והוסיף מרן הגרשז"א זצ"ל שכן משמע קצת גם מתוס' בשבת (קכ"ח. ד"ה אבל), ולפ"ז ה"ה לגבי בסיס ע"ש.

אמנם השואל (בספרו נתיבי מועד הנ"ל) העיר ע"ז, דבשלמא כשאפשר להפקיע תורת מוקצה מהטבל, הרי זו מוקצה קלושה ואינה עושה בסיס, אבל מוקצה גמורה, שיכול להפקיע המוקצה אם ישאל על קבלת שבת שלו, צ"ע אם זו היא סיבה שלא יהיה אז בסיס, אבל לענ"ד נראה דלכאורה אין נ"מ ביניהם, דמאי שנא היאך יפקיע המוקצה מהבסיס.

האם יש דין מוקצה במחובר לקרקע

עוד כ' בשו"ת משנת יוסף (שם סק"א) שהויטרינה מחובר לכותל, ובכה"ג הוי חלק מהבית, ואז גם הדלתות נחשבות כחלק מן הבית, ויש להביא מקור לחידושו מהמבואר בשו"ע (סי' רע"ז ס"א) שאם הנר קבוע בדלת, אסור לפתחו ולנעלו כיון שמקרב השמן לנר או מרחיקו ממנו, והסביר שם המ"ב (סק"ז) בשם המרדכי דכל הנידון הוא שלא יכשל במבעיר או מכבה, אבל אין איסור בטלטול הדלת משום הנר הקבוע בה, משום שהדלת לא נעשית בסיס לנר, לפי שהיא חשובה שמשת לבית, ובטילה אצלו ולא להנר, וע"ש בשו"ע הרב (סי' רע"ז קו"א סק"ג) שהביא מחלוקת בדבר, וכי בנוסח אחר, דלשיטת הטור והגהות מימוניות שלא תירצו כלל על בסיס, היינו משום דסגי להו בהא שהדלת נחשבת כמחוברת ואין כאן טלטול כלל, ודלא כמרדכי הנ"ל שהסביר דבעצם יש בסיס, אלא שפתיחת הדלת אינה נחשבת כטלטול הנר ע"ש.

אבל לפי צריך להבין את הפמ"ג (שם משב"ז סק"ח) שפסק שאסור לסגור דלת הלאנטרנא אע"פ שהוא מחובר במסמרים, דכיון שהוא מחובר לבית למה אסור לסגור את הדלת, ות"י בשו"ת קנה בושם (ח"ד סי' כ') דצריך לומר פשט בפמ"ג, דמשי"כ שהוא "קבוע במסמרים על העמוד", כוונתו להעמוד של השליח ציבור שעומד ומתפלל אצל העמוד, והוא דבר תלוש ואינו מחובר לבנין כלל, וחידושו של הפמ"ג הוא, דלא מיבעיא בעששית התלושה לגמרי, ואינה מחוברת לכלי אחר, דפשוט שהוא בסיס, אלא גם כשהיא מחוברת להעמוד שמותר לטלטלו כמו שמותר לטלטל שטנדר, והוה אמינא שיש ע"ז דין כלי שמלאכתו להיתר, ויהיה מותר לטלטל הדלת, קמ"ל שהוא כשמל"א ולא נשתנה דינו בהיות העששית מחובר להעמוד של הש"צ, אבל בנד"ד שהויטרונה מחוברת לכותל הבית, בודאי מותר לטלטל הדלת. שוב מצאתי שהמחצית השקל (סי' רע"ז סק"ג) כ"כ מפורש, וז"ל אפילו הנר עומד בעששית הקבוע בכותל, דלית ביה משום טלטול מוקצה כיון דהוא מחובר עכ"ל.

אמנם יש להעיר ע"ז טובא, דהרי בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' י' הערה 2) הביא הרבה ראיות דגם במחובר לקרקע יש דין מוקצה, דהרי בשו"ע (סי' שיי"ב ס"ו) נפסק דמקנחים בשבת בעשבים לחים אפילו אם הם מחוברים, ובלבד שלא יזיזם, והסביר המ"א (סק"ו) טעם הדבר משום מוקצה, וא"כ מוכח דס"ל דגם במחובר לקרקע יש מוקצה. אבל לענ"ד ק' להביא ראיי משם, דהרי האחרונים שם הקשו על המ"א, ולכן הסבירו טעם האיסור להזיזם מחשש שמא יתלשם, והמ"ב (שם סק"יט) פסק כמותם ודלא כמ"א (ע"ש בשעה"צ סק"ב). עוד הביא מרן הגרשז"א זצ"ל ראיי מהט"ז (סי' שליו סוסק"ד) והשו"ע הרב (שם ס"ד) וקיצור שו"ע (סי' פ' סעיף ס') שפסקו שאסור להזיז ירקות בידים משום שהם מוקצה כמו כל מחובר, אבל גם התם פסק המ"ב (סי' שליו סקט"ו) כשיטת רוב האחרונים החולקים על הט"ז ודעימי. יש לציין שהפמ"ג (סי' שליו משב"ז סק"ד) הסביר דמה שמותר לילך ע"ג עשבים בשבת, היינו משום דברגליו ליכא איסור טלטול מוקצה.

אמנם מבואר במ"ב (סי' ש"ח סקפ"א) דזמורה המחוברת לקרקע הוי מוקצה, ולא מהני מחשבה להוציאה מתורת מוקצה, ומקור האי דינא הוא המ"א (שם סקל"ט) ע"פ הגמ' בשבת (קכ"ה:), והתם האחרונים הנ"ל אינם חולקים על דין זה, וכבר הק' כן התהלה לדוד (סי' שיי"ב סק"ה). אבל מרן הגרשז"א זצ"ל כבר האריך בזה (בשלחן שלמה סי' שיי"ב סק"ב), ועוד יש לציין שהריטב"א בשבת (קכ"ה: ד"ה מחוברת) הסביר שהטעם למה זמורה היא מוקצה, אינו משום שהיא מחוברת לקרקע, אלא לפי שסתם עצים מוקצים הם, אלא שאם היתה תלושה היה מועיל מה שיחשוב מערב שבת, משא"כ כשהיא מחוברת אין ייחודו יחוד, וממילא הזמורה נשארה מוקצה כמו שהיתה מתחילתה.

אבל לשיטת המ"א ודעימי דס"ל שיש דין מוקצה במחובר (הגם שהמ"ב לא פסק כן), ק' טובא על המשנת יוסף וקנה בושם שנקטו שאין דין מוקצה במחובר, אא"כ יש לחלק בין היכא שמטלטל המוקצה גופא, דבכה"ג אמרינן שגם אם הוא מחובר לא פקע מיניה שם מוקצה, משא"כ בדלת שיש עליו מוקצה, שאין הדלת גופא מוקצה אלא בסיס למוקצה, וע"ז קיי"ל שאין דין בסיס לדבר שעיקר שימושו הוא לדבר המחובר לקרקע, כגון הדלת שיש עליו נר, והכי גם מדוייק במ"ב הנ"ל (סי' רע"ז סק"ז) שהדלת לא נעשית בסיס לנר לפי שהיא חשובה משמשת לבית, ובטלה אצלו ולא לנר, ולפי"ז נימא הכי גם בנד"ד, דהא זה ברור שדלת הויטרונה משמשת לויטרונה שהיא מחוברת לקרקע, ואינה עשויה רק לשמש לנר.

האם יש דין בסיס לדלת כשכוונתו היתה להקצות הויטרינה ולא הדלתות

עוד יש להעיר, אם חלות שם בסיס תלוי במה שהקצה דעתו מהבסיס, ומה"ט בשכח אין דין בסיס, אפשר י"ל שבנד"ד הקצה דעתו מהבסיס גופא ולא מהדלת שאינה בסיס להנר, ואין זה דומה לחומרת הלבושי שרד (הובא בשעה"צ סי' ש"ט סקכ"ד) בטלטול חלק המפה שאין הנרות עומדות עליה, דהתם החמיר הלבו"ש כיון שהמפה כולה דבר אחד, אמנם התהלה לדוד (סי' ש"י סק"ז) היקל לפתוח ולסגור את הדלת, כיון שנקט שהוא דומה למש"כ הפמ"ג (ריש סי' ש"ט) שמותר לקפל המפה שאינה ממש תחת הנרות.

להדליק נרות שבת אחרי הברכה ע"י תנאי

והנה יש מי שרצה ללמד זכות לסגור את הדלת של הויטרינה אחרי שהאשה קבלה שבת וגם כבר בירכה על הנרות, משום דהוי כאילו עשתה תנאי שאינה מקבלת שבת עד אחרי סגירת הדלת, אבל זה תלוי אם שייד בכלל לעשות תנאי בכה"ג, דהרי רע"א (סי' רס"ג על המ"א סק"ב בסו"ד) הקשה, דמה שאנחנו נוהגים שאין אנו מברכים על נרות שבת לפני ההדלקה, הוא משום דחיישינן שהברכה נחשבת כקבלת שבת, ולכאורה אינו מובן, דהרי בדרך כלל אשה מדלקת כמה נרות, ולא אמרינן דאחרי שהדליקה הנר הראשון כבר קבלה שבת, ועכצ"ל דאינה מקבלת שבת עד שגמרה להדליק כל הנרות (ועי' בב"י סי' רס"ג סוס"י שכי' וז"ל וכל נרות שמדליק לכבוד שבת כחד חשיבי עכ"ל, וכן פסק בשו"ע הרב שם סי' וז"ל ואין קבלת שבת חלה עד אחר גמר ההדלקה עכ"ל), וא"כ פשיטא דהברכה אינה יותר חמורה מהתחלת ההדלקה, ולמה לא תברך לפני ההדלקה מדין עובר לעשייתו, ותקבל שבת רק בסוף ההדלקה, ורע"א נשאר בצע"ג, והאחרונים נדחקו ליישב קושיית רע"א, ואכמ"ל בזה, ועי' מש"כ בזה במעדני יום טוב (ח"א סי' ל"ג). עוד יש לציין שהמ"ב (סי' רס"ג סקמ"ד) כ' דאין להתנות כי אם לצורך, מאחר ויש חולקין הסוברים דלא מהני תנאי (ודלא כמש"כ בספר תורת המוקצה עמוד ע"ד שבנד"ד האשה לא תקבל שבת עד אחרי הדלקת הנרות, ואחרי סגירת החלון).

לסגור הדלת בין ההדלקה והברכה

יש שכתבו עצה שתסגור את הדלת אחרי ההדלקה ולפני הברכה, אבל כבר דנו הפוסקים אם קבלת שבת היא בהדלקה עצמה או עם הברכה שאחרי ההדלקה, ונ"מ טובא אם מותר לכבות את הגפרור אחרי הדלקת הנרות (עי' שש"כ פמ"ג הערה קע"ט), ומרן בעל שבט הלוי זצ"ל (קובץ מבית לוי ח"א עמוד ל"ה) הסביר שאין לכבות הגפרור בידיים לפני הברכה מטעם אחר, משום שאסור להפסיק בין ההדלקה והברכה, וא"כ נימא הכי גם בנד"ד, שלא תסגור את הדלת של הויטרינה לפני הברכה כדי שלא להפסיק בין ההדלקה והברכה.

סיכום לדינא

תבנא לדינא בענין סגירת הדלת של הויטרינה, בה נמצאים הנרות שבת, אם הדלת מפריע המעבר, מותר לסוגרה ככל כשמל"א שמותר לטלטלו לצורך מקומו, וגם אם אינו מפריע, כ' הפוסקים שדינו כמחובר לקרקע (באופן שהוא קבוע בקיר), וממילא אין עליה שם מוקצה של בסיס, וכמו"כ גם אין לה שם מוקצה עצמית אע"פ שהיא מיוחדת לנרות, דסוף סוף היא מחוברת לקיר, ולכן מותר לסגור הדלתות אחרי הדלקת הנרות, ועדיף לסגור אחרי הברכה כדי שלא להפסיק בין ההדלקה להברכה.